

**НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ У НЕМОВНОМУ
ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

У статті розглядаються основні проблеми навчання перекладу фахових текстів у немовному вищому навчальному закладі. Першорядне значення в методиці, що пропонується, має адаптація навчального процесу до індивідуальних особливостей студента. Комунікативно-орієнтований підхід у вивченні іноземної мови, який переважає в Україні сьогодні, не виключає перекладу. У статті відмічається, що переклад є однією з навичок, які передбачені для володіння іноземною мовою.

У сучасних умовах, коли в світі спостерігається значний розвиток техніки та збільшився потік інформації, різко зросла необхідність оволодіння елементарними навичками перекладу іноземних текстів, пов'язаних із майбутнім фахом студента. Незважаючи на те, що в останні роки у зв'язку з реформою вищої школи у вивченні іноземних мов на перший план виступає практичне володіння іноземною мовою як засобом спілкування, роль науково-технічного перекладу в процесі підготовки дипломованих інженерів продовжує залишатись і тепер. Це в ніякій мірі не суперечить вимозі навчання студентів усного спілкування, що є зараз дуже актуальним у світлі вимог Болонського процесу.

Метою дослідження є виявлення основних проблем навчання перекладу фахових текстів у немовному вищому навчальному закладі.

Викладання іноземної мови в немовному вузі має бути професійно спрямованим, що насамперед проявляється у навчанні перекладу іноземних текстів пов'язаних з майбутнім фахом студента. Саме цей вид міжмовленнєвої комунікації вимагає від випускників вищої школи такої підготовки з іноземної мови, коли переклад виконується "з листка", не звертаючись за кожним словом до словника.

Навчання перекладу іноземних текстів у немовному вузі ускладнюється існуючими в навчальному процесі протиріччями, такими як: низький рівень володіння іноземною лексикою студентів і досить високий їх інтелектуальний розвиток; потреба студентів у значному збільшенні словникового запасу та низький рівень сформованості навичок навчальної роботи; уважно сприймати та логічно усвідомлювати інформацію, виділяти в ній головне, самостійно виконувати вправи, здійснювати самоконтроль діяльності і т.д.; намагання викладача активізувати навчальний процес та наявність у більшості студентів, особливо в період адаптації до вузу, підвищеного психічного навантаження.

Першорядне значення в методиці, що нижче пропонується, має адаптація навчального процесу до індивідуальних особливостей студентів, або відповідність технології навчання рівню початкової мовної підготовки студентів, об'єму і змісту навчального матеріалу при жорсткому відборі та систематизації [1: 7].

Тема дослідження є актуальною, оскільки завдання вищого навчального закладу – виробити у студентів навички та вміння працювати з іноземною літературою за фахом. Актуальність теми зростає за науково-технічного прогресу, коли іноземна мова стала засобом спілкування, і студенти повинні користуватися нею, щоб дістати нові знання.

Проблемою перекладу фахових текстів займалися такі вчені як Л. С. Бархударов, В. І. Карабан, А. Д. Швейцер, Б. М. Клімзо, В. Н. Комісаров та багато інших. М. Д. Чебурашкін присвятив цьому питанню свою роботу "Технічний переклад".

Заняття з метою навчання перекладу іноземних текстів складаються з наступних етапів: 1) формування мовних навичок; 2) вдосконалення мовних навичок; 3) розвиток умінь читання та перекладу [2: 18]. Але попередньо зробимо кілька загальних зауважень.

Оскільки мова йде про студентів немовних вузів, доцільно присвятити декілька занять вступному теоретичному курсу, який би проводився паралельно з систематизацією та повторенням мовного матеріалу середньої школи. Такий курс має за мету дати студентам уяву про основні особливості мови науки і техніки, про переклад взагалі та про реферативний переклад зокрема, тобто, про різновид усного послідовного перекладу, а саме, передачу найбільш економними засобами іншої мови основного змісту висловлювань.

На першому етапі необхідно також вказати способи перекладу найбільш частотних синтаксичних конструкцій за методом "від змісту – до способу вираження". Головну увагу на заняттях з перекладу фахових текстів потрібно звертати не на запам'ятовування студентами термінології або граматичних

відповідностей, а на розвиток уміння визначити інваріантний зміст думки і виразити цю думку різними мовними засобами.

Вступний теоретичний курс розвиває у студентів негуманітарних спеціальностей не тільки різнобічні навички перекладу, але і стиль, і склад, і культуру рідної мови (при перекладі з іноземної мови на рідну) та тієї, що вивчається (при перекладі з рідної на іноземну мову) [3: 21].

Засоби навчання і мовний матеріал:

- методика поступового дозування навчання на заняттях взаємопов'язаних з повторенням і засвоєнням збільшених об'ємів мовного матеріалу, розвитком навичок читання та перекладу, вдосконалення вмінь навчальної роботи студента, враховуючи самостійну роботу;
- організація лексичного об'єму для засвоєння на занятті, яка забезпечує інтенсивне розширення словникового запасу студента.

Під розширенням словникового запасу в структурному відношенні розуміється формування у студента реального (активного і пасивного) та потенційного словників, а також розвиток здогадки про лексичне значення незнайомих лексичних одиниць. Слова реального та потенційного словників, за Н. С. Креленштейном, поділяються на дві категорії, а саме: на мотивовану і немотивовану лексику [4: 35]. Цей поділ обумовлений різними операціями при сприйнятті лексичних одиниць. У мотивованих словах є більше опору: у них виділяють кореневі та афіксальні морфеми, тоді як у немотивованій лексиці виділяють лише графічні комплекси – букви та буквосполучення. Вказані дві категорії лексики потребують різного підходу при навчанні: мотивовану лексику необхідно вчити розуміти, виходячи перш за все із значення самої словникової одиниці (і спираючись на контекст). Немотивовану лексику необхідно вчити запам'ятовувати, а також розуміти тільки на основі контексту. Немотивована лексика є базою для розуміння мотивованої лексики.

Лексичний об'єм розробляється на базі серії тематично підібраних текстів, враховуючи підхід до навчання мотивованої і немотивованої лексики [5: 35].

Підготовка до читання і перекладу здійснюється в процесі відпрацювання операцій, які входять у дві групи рецептивних мовних умінь. Перша група вмінь забезпечує сприйняття і перекодування інформації на мовному рівні і включає в себе такі вміння: швидко розпізнавати слова, які вивчаються та співвідносити їх значення з контекстом; вибирати із слова знайомі елементи; встановлювати змістові відношення між словами і т.д. Отже, над кожною лексичною одиницею рецептивного мінімуму слід ретельно попрацювати.

Друга група вмінь пов'язана із здобуванням фактичної інформації та її усвідомленням. До неї відносяться вміння: виділяти в реченні (абзаці) високоінформативні та низькоінформативні групи слів; випускати одиниці тексту без шкоди для сприйняття; виділяти основне тематичне поняття та синтезувати базисну фразу; з базисних фраз конструювати модель реферативного перекладу; давати оцінку викладеним фактам; інтерпретувати прочитане.

Основою будь-якого наукового або спеціалізованого за фахом тексту є термінологія зазначеної галузі науки. Система термінів передає систему наукових або фахових понять, які є наслідком тривалого попереднього розвитку тієї чи іншої галузі і необхідною умовою подальшого її прогресу [6: 31].

Отже, терміни, що використовуються для точного вираження понять і фахових назв предметів відіграють велику роль при будь-якому перекладі. Але можуть виникати помилки при перекладі, які призводять до серйозних відхилень від тексту оригіналу. Для того, щоб уникнути граматичних непорозумінь при перекладі технічного тексту з іноземної мови на українську необхідно добре володіти мовними явищами двох мов, щоб вибрати правильний варіант їх перекладу та мати достатню технічну підготовку, тобто певне знання предмета, про який іде мова. Основні труднощі перекладу фахового тексту пов'язані не з перекладом окремих термінів, які зафіксовані в термінологічному словнику, а з передачею правильного змісту кожної фрази, якому далеко не завжди відповідає дослівний переклад. Отже, для того, щоб пояснити студенту, на чому треба зосереджувати свою увагу при перекладі фахового тексту, перш за все треба вивчити спрямованість, тематику, використання термінології, добре знати ту чи іншу сферу науки чи техніки. Адже важливо знати не тільки парадигму значень конкретного слова чи терміну у словнику, а й мати уявлення про те, як функціонує предмет, розуміти його семантичні особливості. При цьому потрібно пам'ятати, що ознаками фахової літератури і будь-якої науково-технічної є перш за все точність, стислість вираження думки, чітка логічна послідовність та повнота висловлювання.

Оскільки в іноземних мовах важливе місце займають похідні й складні слова, то словотвору слід приділити більше уваги. Кількість словотворчих формантів (суфіксів, префіксів, коренів) набагато менша ніж кількість термінів, що утворюються за їх допомогою. Тому знання семантики словотворення формантів та моделей словотвору є дуже важливим при перекладі фахових текстів. Студентам можна дати кілька слів і запропонувати визначити значення похідних від цих термінів або

навести терміни з одним словотворчим формантом та їх переклад, запропонувавши визначити значення цього форманта.

У наукових співробітників, інженерів і студентів добре розвинена здатність до аналогії, яка, проте, через недостатнє володіння іноземною мовою часто буває помилковою. Неправильна аналогія, як правило, зустрічається під час перекладу "інтернаціональних" слів. Найчастіше це слова латинського чи грецького походження, які мають подібне написання, але різне значення в англійській та українській мовах. *Actual* – в англійській мові означає "дійсний", а не актуальний. *Original* – означає "первісний", а не "оригінальний". *Progressive* – у більшості випадків означає "поступовий", а не "прогресивний" та ін.

При перекладі термінів з англійської мови на українську можуть бути використані такі перекладацькі прийоми: транслітерація, калька, переклад – опис [7: 8].

Транслітерація – це передача літер одного алфавіту за допомогою літер іншої мови: *charactran* – *характран* (електронно-променева трубка).

Такий переклад супроводжується поясненням.

Калька – дослівний переклад складових частин складного терміну і утворення його структурно-смыслові копії: *interdependence* – *взаємозамінність*.

Переклад-опис – застосовується тоді, коли в українській мові не вдається підібрати короткий, точний і зрозумілий аналог.

Незважаючи на багатослівність і громіздкість такого перекладу, його досить часто використовують. Наприклад: *entrance* – число однакових інтегральних схем, які можна підключити на вхід до логічного приладу; *sortrance* – число однакових інтегральних схем, які можна підключити на вихід від логічного приладу.

Цикл занять читання та перекладу іншомовних фахових текстів можна поділити на два періоди – операційний та період контролю [8: 7].

Операційний період включає: усвідомлення нового граматичного матеріалу і його запам'ятовування; виконання граматичних вправ на базі відомої лексики; порівняння фраз рідної та іноземної мов, створення образу основного навчального тексту, що вводиться на занятті; виконання вправ для усвідомлення формальних та семантичних особливостей нових лексичних одиниць і мовних явищ, для запам'ятовування яких достатньо лише їх розуміння; актуалізація засвоєного мовного матеріалу під час читання та перекладу серії тематично підібраних текстів, а також усних висловлювань студентів (відповіді на питання для виявлення основних пунктів тексту, що вивчається, формулювання основної ідеї, складення реферативного перекладу, оцінка викладеної в тексті інформації).

Період контролю включає: вказівки викладача відносно найбільш раціональних прийомів діяльності студента та систематичний контроль за їх використанням; вправи для взаємоконтролю та самоконтролю рівня сформованості навичок: а) граматичних (на базі нового граматичного матеріалу і відомої лексики); б) лексичних (на базі нової лексики); в) перекладу іншомовного тексту (на базі методичних прийомів: зняття труднощів іншомовного тексту і контроль перекладу; розвиток навичок реферативного перекладу); взаємний контроль і взаємодопомога: робота студентів, які успішно опанували матеріал поточного циклу, з відстаючими від плану студентами; контроль: індивідуальна робота викладача по черзі з кожним студентом; консультації, які мають за мету ліквідацію індивідуальних прогалин в знаннях, а також компенсацію пропущеного заняття шляхом здачі програмних завдань.

Проведений аналіз дає можливість зробити висновок, що для здійснення всіх даних видів роботи необхідно дотримуватись такої послідовності, щоб кожен попередній крок готував студента до наступного, що забезпечить краще засвоєння матеріалу, комплексний характер роботи над текстом із застосуванням всіх видів мовленнєвої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. – Вінниця: "Нова книга", 2001. – 304 с.
2. Бархударов Л. С., Жукова Д. И., Квасюк И. Д., Швейцер Л. Д. Пособие по переводу технической литературы (англ. язык) – М.: Высшая школа, 1967. – 282 с.
3. Фоломкина С. К. О работе над компонентами чтения // Иностр. яз. в школе. – Вып.14. – 1979. – С. 4-16.
4. Крепенштейн Н. С. Обучение пассивной лексике иностранного языка // Методика и лингвистика. – М., 1981. – С. 22-34.
5. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. – К.: Фірма "ІНКІОС", 2002. – 320 с.
6. Комисаров В. Н. Теория перевода. – М.: Высшая школа, 1990. – 175 с.
7. Медникова Е. М. Значение слова и метод его описания. – М.: Высшая школа, 1984.

8. Смирнова Л. Н. Реферативный перевод: компрессия на смысловом уровне. – М., 1978. – С. 154-166.

Матеріал надійшов до редакції 04.05. 2009 р.

Малюська З. В. Обучение перевода текстов по специальности в неязыковом высшем учебном заведении.

В статье рассматриваются основные проблемы обучения перевода текстов по специальности в неязыковом высшем учебном заведении. Первоочередное значение в предлагаемой методике имеет адаптация учебного процесса к индивидуальным особенностям студента. Коммуникативно-ориентированный подход в изучении иностранного языка, который доминирует в Украине сегодня, не исключает перевода. В статье отмечается, что перевод является одним из навыков, предусмотренных для владения иностранным языком.

Malyuska Z. V. Teaching Translation of the Professional Texts in Non Linguistic Higher Educational Institution.

This article deals with the main problems of teaching translation of the professional texts. Adaptation of the educational process to the individual peculiarities of students is of great importance in Methods. Communicative oriented approach to teaching a foreign language, which dominates in Ukraine today, doesn't exclude translation. In this article we mark that translation is one of the skills required in mastering a foreign language.